

## ДРУГА ПОЖЕШКА ЧЕТА

После горобиљске битке и повлачења немачких снага према Чачку јединице Ужичког партизанског одреда ослободиле су Пожегу. Било је то велико одушевљење народа у Пожези и околним селима. Људи, омладинци и одрасли долазили су тога дана да виде шта се то догађа, шта има ново, какви су нови борци, ослободиоци. Све што се тога дана збивало у Пожези изазивало је велику радозналост свих присутних. Тога дана вршене су смотре појединих чета које су одлазиле на добијене задатке према Чачку и Ужицу; пријављивали су се нови добровољци који су понесени одушевљењем желели да се укључе у наше редове, да постану борци Ужичког партизанског одреда.

Неки су долазили јер су били спремни на све тешкоће које ће касније наступити, а неки су мислили да ће све ићи лако кас до сада. У таквом одушевљењу и налету нових добровољаца, ми комунисти се нисмо добро снашли, тј. нисмо били дорасли датом тренутку ни у организационом ни у војничком смислу, па ипак смо се сналазили, радили смо како смо умели и знали. Секретар Среског комитета КПЈ у то време Крста Пајић формирао је Другу пожешку чету од другова који су се тих дана добровољно пријављивали. Чета је бројала око 80 бораца; скоро половина је била из оближњих села тадашњег среза драгачевског, а остали из Пожеге и околине. Из прве пожешке чете послато је у ту чету свега 3—4 друга, што је било недовољно. За командира чете одређен је Јоковић Ратко, учитељ, резервни официр (као напредни учитељ био је раније обухваћен политичким радом, али још није постао члан КПЈ). За политичког комесара одређен је Миливоје Никитовић Фуртула, скојевац, а заменик политичког комесара Драгослав Марковић из Дљина, иначе питамац ВТ Завода из Крагујевца који се доласком у Пожегу пријавио код Пајића као члан Партије. Чета је била подељена у три вода па су водници били Мића Скоковић, подофицир бивше Југословенске војске, Драгић Полић и Срећко Милосављевић...

Због новонастале ситуације, која је тада била у Косјерићу, тј. због активности четника Д. М., који су се тамо појавили у исто време када и у полсешком крају, чета је на брзину пребачена ка-

мионима и аутобусима и остала тамо неколико дана, затим је после пада Пожеге у четничке руке 5. октобра чета пребачена у Здравчиће на положај према Пожези. У Косјерићу чета је водила борбе са четницима капетана Петровића и жандармеријског наредника Ајдачића. Борбе су вођене ноћу и дању у заједници са другим четама Ужичког партизанског одреда. За то време чету је посетио и шпански борац Жикица Јовановић. Евоцирајући успоме-не из Шпаније, допринео је сазнању о борби у Шпанији а и да чета у Косјерићу добро изврши свој задатак.

Међутим, чета је на новом положају у Здравчићима имала задатак да контролише активност четника од правца Пожеге према Трешњици и Ужицу. Једним препадом, који су извршили четници од Пожеге, чета је била изненађена и претрпела, је велике губитке. Заробљен је један број бораца и сам командир Јоковић, један део бораца се изгубио и чета је практично по бројном стању сведена на вод који се повукао на Трешњицу, на место Локва и после неколико дана чета је као вод ушла у састав новокомбиноване Ужичко-пожешке чете.

Штаб Ужичког партизанског одреда је одредио за командира ове чете Миладина Поповића а за политичког комесара Јову Стаматовића. Чета је са још две чете Ужичког партизанског одреда под непосредном командом Душана Јерковића кренула из Ужица иреко Бајине Баште, Рогачице, Дебелог брда, према Ваљеву. Чета је неколико дана боравила на Бачевцима, смештена у околне селске куће, и имала је један сукоб са Немцима.

Када се сазнало да четници припремају из Пожеге и из других праваца напад на Ужице, чета је заједно са осталим четама усиљеним маршем кренула према Косјерићу и Карану. Морамо признати да до тада ни ја ни моји другови у чети нисмо тако интензивно пешачили па нам је та брзина доста тешко падала, но ипак смо ишли доста брзо са мало одмора уз шалу и песму

„ој Филипе брзи ветре пошто возиш километре“.

„Километар два динара тебе мала без динара“

Ишли смо ноћу и дању да бисмо што пре стигли на циљ. Са Бачеваца преко Ластре, Букова и Ражане стигли смо рано изјутра у Косјерић. Био је сунчан јесењи дан, четници капетана Петровића и Ајдачића изишли су из Команде места да нас виде, али пошто смо били знатно надмоћнији од њих, а стигавши доста рано изненадили смо их то нам тада нису ништа смели.

У Косјерићу се нисмо задржавали, журили смо на Црнокосу и ту смо на самом врху у једном воћњаку направили одмор и поделили храну коју смо нооили са собом. Било је по подне када је наша колона кренула после одмора даље према Карану, топао сунчан јесењи дан, лишће пожутело а још није опало. Колона се отегла уз велико растојање и док смо силазили низ Црнокосу преко Трнавe и даље према Карану, чуло се пушкарање око школе и цркве. Што смо се више приближавали, то је борба била све јача.

Тада је Јерковић наредио да не идемо главним путем, па скрену смо, наша чета на леву страну а остали на десну.

Док смо се примицали Карану, све боље смо разабирали ко кога напада и где су наши, а где четници. Наједаред смо приметили да од Карана према Црнокоси иде један мотоцикл са две особе. Посласмо патролу да га пресретне и доведе. Кад приведоше заробљене, имали смо кога видети, то беше подофицир више Југословенске војске Андрија Трифуновић из Пожеге са истим мотором и пушкомитраљезом који је од нас добио када је дошао као добровољац код нас у прву чету 23. септембра. Сву ту опрему ми смо заробили од Немаца у горобилској бици 20. септембра. Са њим беше и једна млађа жена у четничкој униформи коју нисмо познавали. Може се замислити како му је било када смо се срели и погледали у очи. Питали смо га где се тако лепо наоружа, у којој борби од Немаца заплени такву опрему, на шта је он, разуме се, погнуте главе ћутао јер није могао ништа одговорити. Ја сам био огорчен на њега, посебно што је однео са собом опрему коју смо ми од Немаца отели. У том моменту хтео сам наредити да га одмах стрељају па сам се уздржао, а свој бес сам испољио на другачији начин.

Тих дана, око првог новембра, очекивао се општи напад четника Драже Михаиловића са више страна на Ужице, на центар слободне територије, па је због тога Јерковић са све три чете хитно враћен према Ужицу од правца Ваљева.

Стицајем околности тога дана, на кратко време пре нашег наилаaska, четници у Карану су напали један наш транспорт оружја и муниције са пратњом упућеном према Ваљеву на фронт.

Наилазак Јерковића са ове три чете и њихов изненадни напад на ову четничку групу у Карану у потпуности су изменили ситуацију у нашу корист; четници су били разбијени и заробљено је више десетина четника и поручник Стојко Филиповић.

Међутим, они су се у току ноћи прибравили и извршили доста јак контранапад, али су били одбијени. У међувремену, не знајући за то, а по плану четничке команде из Пожеге, око пола ноћи између 30. X и 1. XI отпочео је општи напад на Ужице, тако да је разбијање њихове групе у Карану битно утицало на исход борбе за одбрану Ужица и пореметило све планове четничког командовања. После разбијања четника на Трешњици, ова наша група и наша друга чета учествовале су у бочном удару на њихову групу на раскрсници пута који води из Карана према Ужицу и Пожеги.

Другог новембра Јерковић је са ове три чете прешао из Карана у Здравчиће на полазни положај за напад на Пожегу, који је отпочео 3. новембра изјутра у 7,30 часова. Наш правац је био Глумач — Миљаквина, положај који доминира пожешком котлином. Ту су биле распоређене главне четничке снаге за одбрану Пожеге. Борба је отпочела доста рано јер се још ни магла није била подигла па нам је омогућила да се лакше приближимо њи-

ховим положајима. Када је борба отпочела, видело се по местима и жестини ватре да се ту у ствари решава питање одбране Пожеге. Четници су давали жилав отпор, али смо га успели савладати негде око 15—16 часова поподне, док је борба на осталим секторима нешто раније престала. У тој борби имали смо доста рањених и пошнутих међу њима Миладин Поповић, командир Ужичко-пожешке комбиноване чете, диван друг, члан КП прекаљен комуниста са Београдског универзитета; Станић Миленко, члан КП, сиромашни сељак из Горобиља, био је изузетно храбар човек. Оба су погинула у задњем јуришу на четничке положаје који су очајнички давали задњи отпор нашим снагама које су тим правцем нападале.

После ослобађања Пожеге престала је да постоји комбинована Ужичко-пожешка чета, вод Ужичана је прешао у састав једне ужичке чете, а овај вод Полкежана, којим је командовао Мића Скоковић, остао је у Пожези па је са пријавом нових добровољаца из Пожеге и околине извршена попуна и поново формирана Друга пожешка чета. Сада је она бројала око 70 бораца и била подељена у два вода и четири десетине, наоружана са четири пушкомитраљеза и представљала је добро опремљену јединицу. Тада је за командира одређен Радосав Ковачевић, десетар и пушкомитраљезац који се у досадашњим борбама истакао и показао изузетну вештину и храброст. За комесара је одређен Јова Стаматовић, за водника и даље Мића Скоковић и Милорад Бонцулић, радник. У чети смо одмах формирали партијску ћелију од 3 члана и то Јова Станковић, М. Бонцулић и М. Милосављевић. Формирали смо такође и актив СКОЈ-а (Милутиновић, радник, Миловић, ђак, и Новица, сељак). Тако смо почели са радом у чети. На састанцима смо говорили уопште о задацима, дисциплини, ситуацији у којој се сада налазимо и што нам све предстоји. Затим смо одмах изаптли на положај Стрмац. Ту смо на читалачком часу читали „Борбу“, орган КПЈ који је излазио у Ужицу а био је посвећен годишњици октобарске револуције, али ту нисмо остали дуго — добили смо наређење да одмах кренемо за Каран због напада јаке четничке групе на Ужице преко Јелове горе. Док смо ми тамо стигли, та групација је била одбијена и потиснута према Косјерићу, Повлену и Маљану.

Даље смо кренули усиљеним маршем преко Црнокосе на Косјерић. Време се било погоршало, киша, магла се ниско беше спустила што нам је отежавало кретање, због слабе видљивости морало се далеко опрезније и спорије маршовати.

У Косјерићу, у згради бившег Среског начелства, одржан је састанак командног кадра чета које су у том правцу нападале и којима је руководио друг Радивоје Јовановић „Брадоња“. Оцењена је војна ситуација после борби на Јеловој гори, у Карану и Црнокоси и дат план даљих акција према четницима.

Одмах смо кренули заједно са још две чете, црногорском и једном драгачевском. Команду је обједињавао Бобић потпоручник бивше Југословенске војске. Ишли смо према Субјелу и ту се сукобили са једном јачом четничком колоном која је ишла са Маљена.

После пораза четника на Трешњици, Карану и Пожези, морал наших бораца је био на завидној висини. Обично би их пустили близу и са две до три бомбе и неколико рафала из пушкомитраљеза и уз поклик „Ура, ено их беже!“ „Ок малаГ настајало би код четника комешање и готово сваки њихов напад је био одбијен. Наша друга чета се овим триковима посебно одликовала и тај поклик „Ок мала“ који је избацивао Пера Милутиновић и чета прихватала био је искључиво наш начин понашања у борбама, а онда у маршу Ера Десимир Савчић, пушкомитраљезац, би запевао „поји Миле волове на реци на дешњаку меденица звечи. Устај мала волове иахрани сутра ћемо орати у страни, где пролазе млади партизани“ итд.

После вишечасовне борбе у Субјелу, четници су потиснути према Тометином пољу, Каменици и Прањанима. Наставили смо покрет према Тометином пољу и Душковцима. Ту смо се срели са Јерковићем који је био са три чете: Моравичком, Ариљском и једном Рачанском. Ту сам упознао Ратка Софијанића, Венијамина Маринковића, Мату Ујевића, Николу Божанића, Мика Јелића и остале другове из ових чета. Ту нас је задесио и први снег у новембру 1941. године. Тада нам ни у ком случају није на памети било да ћемо од тада, па до половине априла 1942. године у Санџаку, Црној Гори и Босни газити још већи снег.

После борби у Каменици, које нису трајале дуго, отпочеле су борбе за ликвидацију четничке групације у Прањанима. Било је то веће ватрено крштење у каквом до тада нисмо учествовали са тако великим напорима, без сна и одмора, без исхране, даноноћно из борбе у борбу, из напада у одбрану све док та групација није добила такве ударце да је морала напустити Прањане и затражити примирје. И поред свега наша чета није имала губитака сем неколико рањених. Морам истаћи да су се сви борци добро понели десетари и водници су обавили одлично своје задатке, а то је омогућило да и командна чета добро ради и изврши свој задатак као целина.

Пошто су отпочели преговори између наших делегација у Чачку и завршени у Прањанима, тада је настало затишје. У међувремену смо организовали друштвени живот, приредбе за борце и омладину, политички рад у чети и са народом; објашњавали смо политичку ситуацију у земљи и у свету, нарочито је владало велико интересовање за стање на источном фронту; објашњавали смо суштину садашњег споразума са четничком командом. Сада ми је то много лакше падало и више сам разумевао, тако сам лакше и са више разумевања објашњавао борцима у чети суштину

ствари и они су објашњење прихватили. Одржали смо партијски састанак и примили у Партију командира Ковачевића, кандидовали још два друга, одржали састанак скојевског актива и примили у СКОЈ три друга, затим је извршена смотра чете и одржана четна конференција на којој су борци упознати са тадашњом политичком ситуацијом.

На позив другова из Среског комитета Комунистичке партије 25. новембра оставио сам чету у Прањанима и отишао у Пожегу на састанак Среског комитета. То је био проширени Срески комитет. Испред Окружног комитета били су присутни Жеља Ђурић, секретар, и Милева Ђурић, члан ОК. Поред осталих питања о којима се дискутовало и одлучивало, био сам оштро критикован због некоректног односа према заробљеним четницима у Карану 30. октобра и то према поручнику Стојку Филиповићу и подофициру Андрији Трифуновићу.

После два дана изненада је заказан састанак Среског комитета касно у вече у згради поште. Испред Окружног комитета дошао је Душко Вишић. Он је изложио најновију војно-политичку ситуацију која је захтевала хитну приправност, наговештено је повлачење из градова па и из Пожеге.

У току ноћи сам се поздравио са мојима у кући и сутрадан рано изјутра са једним мотоциклистом кренуо у своју чету, коју сам нашао у Гојној Гори, јер су у међувремену Друга пожешка и Ариљска чета добиле од Штаба одреда наређење да хитно иду према Буковима да би се појачала одбрана слободне територије од правца Ваљева, коју су Немци својим продором угрожавали. Пошто сам им објаснио ситуацију, кренули смо усиљеним маршем према Тометином пољу. Ту смо се сукобили са једном групом четника која је дошла од правца Дивчибара. Истакли смо белу заставицу и успоставили са њима контакт. Са још два друга отишао сам код њиховог командира на разговор. Питао сам шта значи њихово такво понашање. Да ли знају за склопљен споразум између наших штабова.

Случајно сам у торби имао „Борбу“ у којој је био објављен споразум од 26. новембра са потписима делегата и, када је то њихов командир видео, извинуо се и наредио својој чети покрет према Маљену, а ми смо остали у Тометином пољу.

Док смо се ту одмарали и прикупљали храну за наше две чете, стиже из Пожеге Драган Кораћ, који је био економ наше чете и обавести нас да су немачке јединице продрле у Ужице и Пожегу. У међувремену смо били обавештени да је једна ужичка чета са Букова отишла на Црнокусу. Тада смо се консултовали са командом Ариљске чете и одлучили да напустимо Тометино поље и кренемо у правцу Жежевице. Ту смо занови и у свитање кренули према Огау и Добродолу. Сместили се у школи и околним кућама, поставили обезбеђење и осматрали како немачке моторизоване трупе пролазе за Ужице. Док смо се одмарали и договарали

којим правцем да увече кре-немо, прошао је кратак и магловит јесењи дан. Дошло је вече, почеле су припреме за деобу вечере и за покрет. У том моменту нам јавише да пристиже једна група партизана од правца Отња. Када су пришли до нас, појави се један друг осредњег раста са фластером на носу и представи се као Раја Недељковић командант Крагујевачког партизанског одреда. Са њима беше и поручник бивше Југословенске војске Љубиша Урошевић. Са њима су биле три чете Крагујевачког партизанског одреда. Пошто смо заједнички поделили припремљену вечеру, и они сами прихватили наш правац кретања и у маршевском поретку кренули правца Здравчићи. Ту остависмо рањеног Јовановић Милутина кога смо носили од Тометиног поља, продужисмо за Тврдиће, Висибабу, Расну, Шенгољ, Рупељево, Роге. Док смо марширали, прешли смо два пута: Ужице — Пожега који води преко Трешњице, и други који води преко Узића и железничке пруге. У току ноћи магла се подигла и настала месечина која нам је олакшала путовање. Нико нас није успут узнемиравао, гледали смо лево и десно. Видимо Гложегу у мраку обавијена тишином и тугом јер су сада тамо Немци, успут размишљамо када ли ћемо их опет одатле истерати.

Када смо стигли у Роге, рано изјутра беше ведро и хладно новембарско јутро. Разгледамо околину и видимо трагове бомбардовања које су Немци вршили пре дан-два, порушене неке куће, школа делимично демолирана, рупе од авионских бомби околу и испод школе. Дознајемо да је било жртава међу њима и чика Драгомир Ивановић, сељак из Рогу, члан КП, опредељени стари комуниста још из доба Димитрија Туцовића. Наша чета је остала у рошкој школи са задатком да обезбеђује наше снаге и због оних који су отишли према Рошкој луци, Северову и Радобуђи. Остали наши сапутници, Крагујевчани су кренули даље. Ту смо остали 4—5 дана па смо се и ми пребацили у Северово, где су били сви делови Прве пожешке чете и други другови и другарице који су се повукли из Пожеге, а нису припадали ниједној чети.

Тада је у чети настало колебање јер се на њу одражавало оно што се дешавало са разних страна. Од Високе, Беле Реке, Дрежника и Златибора враћали су се наши другови и већина је говорила да су послати по посебном задатку у позадину; неки су се и потиштено и панично понашали. Несређено стање код ових који су избегли из Пожеге, неорганизована исхрана, почетак зиме и недовољно јасна моментална ситуација, колебање којим правцем ићи даље, учинило је и утицало да се код једног броја другова из Расне и Висибабе појави идеја да оду до својих кућа да виде своје па да се врате. Треба имати у виду и посебно истаћи то да су ти другови цео новембар били ван Пожеге издвојени од својих, и кад смо ноћу 30. новембра пролазили кроз Висибабу и Расну нико није ни помислио да остане, али у Северову су дошли на ту идеју, вероватно, осећајући да треба ићи даље од свога кра-

ја. Ми у команди чете све смо предузели да другове убедимо да се не одвајају, да не иду, али у томе нисмо успели и једне ноћи њих 18 је отишло својим кућама, међу њима и неки чланови партије и СКОЈ-а. Тако је чета остала са 52 бо-рца који су се касније повукли на Кокин Брод и држали ту обезбеђење, прелазили у Србију и ишли до Беле Реке и Мочиоца, били са леве стране Увца, по положају као чета у саставу Првог улсичког батаљона, Шестог фебруара 42. године се повукла на Златар, осмог септембра газили Лим ноћу по највећој хладноћи код села Деваца, а једанаестог фебруара стигли смо на Камену гору.

За време боравка на Каменој гори политички и културни рад у чети се одвијао интензивно и у току припрема за формирање II пролетерске бригаде дошло је до спајања Прве и Друге пожешке чете у једну чету која је носила назив Прва чета Првог батаљона II пролетерске народне ослободилачке ударне бригаде.

**Јован СТАМАТОВИЋ**